

KÜLFÖLD

HADTÖRTÉNELMI IRODALMÁBÓL

LENIN SZEREPE

A SZOVJET PARANCSNOKI ÁLLOMÁNY MEGTEREMTÉSÉBEN*

L. Szpirin,

a történelemtudományok kandidátusa

A szovjet állam a forradalom védelmére tervbe vett saját fegyveres erő megszervezése során eredményesen megoldotta a hadseregépítés egyik fontos problémáját, a parancsnoki állomány megteremtését is. E jelentős feladat megoldásával kapcsolatos tapasztalatok — ugyanúgy mint a fegyveres erők szervezése terén — nem álltak rendelkezésre.

A szovjet történészek erre a problémára nagy figyelmet fordítottak! a Vörös Hadsereg fejlesztésével foglalkozó általános és speciális műveiben. Mindezek ellenére a téma néhány fontos oldala még mindig nincs megfelelően feltárva. A legtöbb munkának alapvető hiányossága az, hogy a Vörös Hadsereg parancsnoki állományának megteremtésére vonatkozó lenini gondolatokon kívül csak korlátozott mértékben támaszkodnak tényanyagokra.

A jelen cikk szerzője azt a célt tűzi maga elé, hogy új levéltári anyagok alapján — amennyire ezt a tanulmány és a dokumentumok kerete megengedi — bemutassa Lenin katonapolitikai tevékenységének egyik kiemelkedő oldalát, a lenini eszmék megvalósulását és a parancsnoki állomány problémájának megoldását az 1918—20-as években.

Az októberi forradalom utáni első években a Szovjet Fegyveres Erők parancsnoki állományának megteremtése három úton valósult meg:

- szovjet parancsnokok képzése katonai tanintézetekben;
- a régi hadseregben szolgált, háborús tapasztalatokkal és vezetői ké-

* A cikket a *Военно-Исторический Журнал* 1965. 4. számából vettük át.

1 Мовчин Н.: Комплектование Красной Армии (исторический очерк.). М., 1926, стр. 54—55; Статья Еримова Н. Командный состав Красной Армии. Гражданская война 1918—1921, том 2. М., «Военный вестник», 1928, стр. 91—109; Мурахвер Н. Подготовка командных кадров Красной Армии в годы гражданской войны. «Военно-исторический журнал» № 6 (11), 1940, стр. 72—88; Шатагин Н. И. Организация и строительство Советской Армии в период иностранной военной интервенции и гражданской войны, 1918—1920 гг. М., Воениздат, 1954, стр. 220—226; История гражданской войны в СССР, т. 3. М. Госполитиздат, 1957, стр. 219—227; 320—326; т. 4. 1959, стр. 394—399; Кузьмин Н. Ф. В. И. Ленин во главе обороны Советской страны (1918—1920 гг.). М. 1958, стр. 73—88; Найда С. Ф. О некоторых вопросах истории гражданской войны в СССР. М. Воениздат, 1958. Кляцкин С. М. Из истории строительства Красной Армии в 1919 году. «Военно-исторический журнал» № 3. 1959; Воропаев Д. А. Иовлев А. М. Борьба КПСС за создание военных кадров, изд. 2. М. Воениздат, 1960, стр. 11—60; Лобова В. Ф. Командные кадры и их законодательство о кадрах в развитии Вооруженных Сил СССР. М. Воениздат, 1960, 12—39; Гришишин Д. М. Военная деятельность В. И. Ленина, изд. 2. М. Воениздат, 1960; Петров Ю. П. КПСС — руководитель и воспитатель Красной Армии (1918—1920 гг.). М. 1961, стр. 37—60, 265—306; Федюкин С. Об использовании военных специалистов в Красной Армии. «Военно-исторический журнал» № 6, 1962, стр. 32—44; КПСС и строительство Советских Вооруженных Сил 1917—1964. М. Воениздат 1965.
Lásd: Гражданская война 1918—1921, том 2, стр. 96.)

peségekkel rendelkező katonáknak és tiszthelyetteseknek parancsnoki beosztásba való helyezése;

— régi tisztek és katonai hivatalnokok alkalmazása a politikai biztosok ellenőrzése mellett.

A forradalmi hadsereg létrehozása — tanítja Lenin — azt követeli, hogy a parancsnoki állomány a nép közül kerüljön ki. „Csak a vöröstitiszteknek lesz tekintélyük a katonák között — mondotta — és csak ők tudják majd megszilárdítani hadseregünkben a szocializmust. Az ilyen hadsereg legyőzhetetlen lesz.”²

Lenin különös figyelmet fordított arra, hogy a szovjet tiszteket mindenek előtt munkásokból és dolgozó parasztokból neveljék ki. A Vörös Hadsereg parancsnokképző tanfolyamát 1918 őszén elsőként elvégző leningrádi munkásokhoz küldött üdvözlésében ezt írta: „Az oroszországi szocialista forradalom és a szocialista világforradalom azon áll vagy bukik, hogy a munkások milyen erélyesen látnak hozzá az állam igazgatásához, és a tőke jármának megdöntéséért harcoló dolgozók és kizsákmányoltak hadseregének vezetéséhez.”³ Lenin kifejezte mély meggyőződését, hogy ilyen „parancsnokokkal a kommunizmus győzelme biztosítva lesz.”

A lenini eszmének az a tétele, hogy a parancsnokokat a nép közül kell kiválasztani, tükröződik a párt programjában is, amelyet 1919 márciusában a VIII. kongresszuson fogadtak el. A dokumentum kimondja: „A zömében munkások és élenjáró parasztok köréből létrehozandó új tisztí állomány kiképzése és nevelése a hadsereg létrehozásának egyik legfontosabb feladatát alkotja.”⁴

A lenini útmutatást és a kommunista párt határozatait követve, a szovjethatalom évről-évre bővítette a katonai tanintézetek — tanfolyamok, katonai főiskolák, akadémiák — hálózatát, ahol a polgárháború éveiben a szovjet parancsnokokat képezték ki. Az első években mindenek előtt a tanfolyamokat fejlesztették, amelyek a Vörös Hadsereg vörösparancsnokainak mintegy 97%-át adták. Az első tíz tanfolyam — ebből hét Petrográdon működött — 1918 februárjában nyílt meg. 1919. január 1-én a Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézetei Főcsoportfőnökségének alárendeltségében már 63 ilyen tanfolyam volt, 1919. szeptember 1-én 107, 1920 októberében pedig 153.⁵

A Katonai Tanintézetek Főcsoportfőnökségének (GUVUZ) parancsnoki tanfolyamain kívül a frontok és a hadseregek törzsei mellett is működtek tanfolyamok, amelyeken mintegy 20—25 000 parancsnokot képeztek ki.⁶ A polgárháború végéig ezek több parancsnokot bocsátottak ki, mint a Katonai Tanintézetek Főcsoportfőnöksége alá tartozó tanfolyamok. Így például a 3922 vörösparancsnok közül, amit a Vörös Hadsereg 1920 októberében és novemberében kapott a front és a hadsereg törzseitől, 2583 főt képeztek ki.⁷

A tanfolyamokra mindenek előtt azokat a munkásokat és parasztokat irányították, akik már a régi hadseregben részesültek katonai kiképzés-

² Lenin: Válogatott Művei II. köt. Szikra, Budapest, 1949. 414. o.

³ Lenin: Katonai levelezés. Zrinyi Katonai Kiadó, Budapest, 1959. 115. o.

⁴ Az Orosz Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusa, 1919 március. Jegyzőkönyvek. Moszkva, 1959. 418—419. o. (oroszul)

⁵ A polgárháború éve alatt a tanfolyamok 38 017 parancsnokot adtak a Vörös Hadseregnek. Ebből 1918-ban 1773, 1919-ben 10 918 és 1920-ban 25 326 főt. A 38 017 parancsnok közül kb. 17 780 (46,8%) fő a gyalogsági, 3842 (10,1%) fő a tüzérségi, 3021 (7,9%) fő a géppuskás, 3224 (8,5%) fő a lovasági, 1444 (3,8%) fő a mérnöki és 9706 (22,9%) fő pedig a speciális tanfolyamon végzett.

⁶ Шагагин Н. И. Организация и строительство Советской Армии в период иностранной интервенции и гражданской войны (1918—1920 гг.), стр. 220.

⁷ A Szovjet Hadsereg Állami Központi Levéltára (a továbbiakban SZHAKL) fond (f.) 11, leltár (lt.) 6. őrzési egység (őe.) 393, lap (L) 10; őe. 406, l. 38—39.

ben és alapfokú ismeretekkel rendelkeztek. A tanfolyamok ilyen hallgatóinak létszáma egész idő alatt nőtt. Számuk 1918-ban 59,5%, 1919-ben pedig már mintegy 79% volt.⁸

A tanfolyamhallgatók többsége munkások és parasztok soraiból került ki. A petrográdi körzet katonai megbízottjának adatai szerint 1918 decemberében a parancsnoki tanfolyamok személyi állományának 70–80%-a munkás volt. A 20–30% pedig megoszlott — körülbelül egyenlő arányban — a parasztok és az értelmiségiek között.⁹ Moszkvában 1919 őszén a hallgatók 41%-a munkás, 47%-a paraszt és 12%-a alkalmazott és értelmiségi volt.¹⁰

A munkások és parasztok megoszlása tanfolyamonként és tanintézetenként különbözött. Arányuk — különösen a munkásoké — a géppuskás, a tüzér és a páncélgépköcsi parancsnokok tanfolyamain, vagyis az elsőrendű katonai jelentőségű iskolákban volt a legnagyobb. Az 1. Moszkvai Géppuskás-parancsnokképző tanfolyamon például 1920. december 1-én a munkások és parasztok aránya 85% volt, míg a páncélgépköcsi-parancsnokképző iskolán kb. 80%.¹¹

A hallgatók között jelentős százalékban voltak párttagok és szimpatizánsok. Ez látható az alábbi táblázatból.¹²

A géppuskás, tüzér és más speciális tanfolyamokon a kommunisták aránya jóval nagyobb volt. Az 1. Moszkvai Géppuskás-parancsnokképző

	1918. október 1-én	1919-ben	1920. dec. 1-én
	(s z á z a l é k b a n)		
Kommunisták	29,3	22,4	28,4
Tagjelöltek és szimpatizánsok	25,4	63,9	12,9
Komszomolisták	—	—	2,2
A szovjetek platformján állók	20,7	—	—
Baloldali eszerek	2,8	—	—
Egyéb kispolgári pártok, illetve velük szimpatizálók	0,6	0,7	—
Pártonkívüliek	21,2	13,0	56,5

⁸ SZHKÁL f. 33 987. lt. 6e. 332. 1. 9. Erdemes megfigyelni a tanfolyamra menők katonai előképzettségét. 1919-ben 5144 hallgató közül — akik már korábban is szolgáltak a hadseregben, s így módon a róluk szóló feljegyzések megmaradtak — 217 (4,2%) fő régi tiszt, 36 (0,7%) régi katonai hivatálnok és 2017 (39,0%) tiszt-helyettes, 1727 (33%) fő pedig sorkatoná volt a régi hadseregben. 1129 (22,0%) fő vöröskatoná volt és csak 18 (0,5%) fő teljesített előzőleg szolgálatot parancsnoki beosztásban a Vörös Hadseregben.

⁹ SZHÁKL f. 11. lt. 5. 6e. 939. l. 200.

¹⁰ SZHÁKL f. 33 987. lt. 1. 6e. 158. l. 111.

¹¹ SZHÁKL f. 62. lt. 1. 6e. 138. l. 36–64.

¹² 1918. október 1-én 3239, 1919-ben 31 285, 1920. december 1-én pedig 12 782 hallgatóról van jelentés. Lásd: SZHÁKL f. 33 987. lt. 1. 6e. 332. l. 42, 45; f. 62. lt. 1. 6e. 138. l. 1, 11, 17, 22, 28, 30, 36, 47, 64, 72.

tanfolyamán 1920 végén a párttagok és tagjelöltek aránya elérte a 87%-ot, az 1. Moszkvai Tüzér-parancsnokképző tanfolyamon pedig, 48%-ot.¹³ A párt és vezére gondoskodott arról, hogy minél több olyan proletárparancsnok legyen — és köztük minél több kommunista —, akik elsajátították azoknak a fegyvereknek a kezelését, amelyeknek a harcban nagy jelentőségük volt. „A kommunistáknak különösen a géppuskák, ágyúk, páncélosok stb. kezelésében kell buzgalommal képezniök magukat — írta Lenin 1919 nyarán —, mert ezen a téren elmaradottságuk érezhetőbb, az ellenség fölénye a tiszték nagy létszámánál fogva jelentősebb, a megbízhatatlan katonai szakember ezen a téren nagy kárt okozhat, itt rendkívül nagy szerepe van a kommunistáknak.”¹⁴

Lenin nemcsak megjelölte a szovjet parancsnokok kiképzésének fő irányát, hanem figyelemmel is kísérte a Katonai Tanintézetek Főcsoportfőnökségének gyakorlati munkáját. Tájékoztatót kapott a katonai tanintézetek menynységéről, a hallgatók számáról, szociális megoszlásáról, a kibocsátottak létszámáról stb., és ő maga közvetlenül is részt vett annak vezetésében. Meglátogatta a tanintézeteket és ott politikai előadásokat tartott. 1919. április 15-én Lenin Kalinyinnal együtt megjelent az 1. Moszkvai Nehéztüzérségi Parancsnokképző tanfolyam ünnepi ülésén. Az itt tartott beszédében kijelentette, hogy a Vörös Hadsereg ereje a munkások és parasztok saját céljaikba vetett mélységes hitében gyökeredzik, és kifejezte azt a reményét, hogy a vöröstisztek minden tudásukat latbavetik Kolcsak szétverése érdekében, aki ebben az időben az Uraltól a Volgáig nyomult előre.¹⁵ Lenin egy hónap múlva már az 1. Moszkvai Lovas-parancsnokképző tanfolyam hallgatóinak kibocsátásán vett részt.

1919. szeptember 3-án pedig felszólalt a pártonkívüliek konferenciáján, ahol a munkásokkal és a vöröskatonákkal együtt részt vettek a tüzér-tanfolyamok végzős hallgatói is. 1920. május 12-én jelen volt az első moszkvai géppuskás vörösparancsnokok kibocsátásán és búcsúbeszédet intézett a Nyugati Frontra irányított tisztékhez.¹⁶

A kommunista párt és Lenin nagy figyelmet fordítottak a dolgozó tömegek közötti széles propagandára. Igyekeztek megértetni, hogy a saját katonai kádereiket nekik kell megteremteni, valamint azt, hogy a párt- és szovjet szervek gondoskodjanak a szovjet tiszték kiképzésének erősítéséről. Ezért 1918. november 24-ét a „Vöröstiszt Napjává” nyilvánították. A Vörös téren megrendezték a hallgatók díszszemláját. A demonstráció után a katonai tanfolyamok hallgatóit a Moszkvai Szovjetek épületéhez irányították, amelynek erkélyéről Lenin beszédet intézett hozzájuk.¹⁷ A párt fokozta a vörösparancsnokok politikai nevelését. 1919. február 7-én a Pravda közölte a Központi Bizottságnak a pártszervezetekhez intézett körlevelét. Ebben a Központi Bizottság a bolsevikok helyi bizottságaitól követelte, hogy a legjobb előadókat küldjék a parancsnoki tanfolyamokra és ott azonnal kezdjék meg a kommunista sejtek létrehozását. „A Vörös Hadsereg politikai nevelése, az öntudatos kommunista parancsnokok kiképzése — mutatott rá a párt Központi Bizottsága — elsősorúan fontos ügy.”¹⁸ A tanfolyamokon a katonai tantárgyak mellé bevezették a társadalompolitikai kérdések oktatását is. A hallgatóknak magasbeosztású párt- és állami funkcionáriusok tartottak előadásokat. 1919-ben az összes katonai tanintézetekben megalakultak a pártsejtek.

¹³ SZHÁKL f. 62, lt. 1, őe. 138, l. 28, 36.

¹⁴ Lenin: Katonai levelezés. Zrinyi Katonai Kiadó, Budapest, 1959. 279. o.

¹⁵ Lenin: Művei 38. köt. 299–300. o. (oroszul)

¹⁶ К новой армии, 6. sz. 1920. június 1.

¹⁷ Lenin a háborúról, a hadseregről és a hadtudományról. II. köt. Zrinyi Katonai Kiadó, Budapest, 1958. 464. o.

¹⁸ Pravda, 1919. február 7.

Politikailag a munkások közül kikerült hallgatók voltak a legerősebbek. A petrográdi körzet megbízottjának 1918-ban készült jelentésében ez áll: „A munkásokból kikerült hallgatók azok, akik a tanfolyamokon a legjobban megfelelnek mind politikai, mind az általános fejlődés és a fegyelem tekintetében is. Öntudatosan megbékélnek — az elégtelen ellátás mellett is — a megfeszített munka nehéz körülményeivel. A paraszthallgatók ezen a téren jelentősen alattuk maradnak.”¹⁹

Sok hallgatónak nem sikerült befejezni a tanfolyamot. Az arcvonalon kialakult nehéz helyzet ugyanis arra kényszerítette az illetékeseket, hogy elszakítsák őket a tanulástól és vöröskatonaként az arcvonal legveszélyesebb szakaszaira irányítsák őket, 1919 szeptemberében a tanfolyamhallgatók közül 12 755 fő harcolt az arcvonalon, mint sorkatona.²⁰ Guszev írta: „Egyhangú vélemény, hogy a hallgatókból sebtében összeállított dandárok és hadosztályok, a harcképesség és a hősiesség szempontjából, a legjobb hadosztályainkkal — a 21., a 28., a 30. és az 51.-el voltak egyenlők...”²¹

A tanfolyamok közepes felkészültségű embereket adtak, a Vörös Hadsereg azonban egyre több, magasabb beosztás ellátására is alkalmas, jól képzett parancsnoki állományt követelt. E nélkül ugyanis nem lehetett befejezni a több millió fős állandó hadsereg szervezését. Lenin nagy figyelmet tanúsított az ilyen szakemberek kiképzése iránt is. Amikor 1918 márciusában tudomást szerzett arról, hogy meg akarják szüntetni a Nyikolajevi Vezérkari Akadémiát, azonnal átíratot küldött a katonai tanintézetek főbiztosához, amelyben a következőket írta. „Mivel a Katonai Akadémia megszűntetése, illetve civil típusú főiskolává való átalakítása egyáltalán nem felel meg sem a kormány terveinek, sem az idő szükségleteinek, javaslom Önnek, hogy haladéktalanul vonja vissza a Nyikolajevi Katonai Akadémia parancsnokának 2735 szám alatt folyó év március 9-én adott rendeletét, s előzetesen nyújtsa be a Népbiztosok Tanácsához a Nyikolajevi Katonai Akadémia átszervezésére vonatkozó javaslatát. Ennek végrehajtását jelentse a Népbiztosok Tanácsa elnökének.”²²

1918 őszén hirdették meg a Vörös Vezérkari Akadémiára való felvételt. Ugyanez év decemberében 183 hallgató meg is kezdte a tanulást a nyolchónapos alaptanfolyamon, később azonban egy részüket eltávolították. 1919 nyarán és őszén az alaptanfolyam 135 hallgatóját, 1919 őszén pedig a paralel tanfolyam hallgatóit is az arcvonalra irányították. Az alaptanfolyamról 47 fő a Keleti, 60 a Déli, 20 a Nyugati, 2 pedig az Északi Frontnál tartózkodott.²³ Többségükben operatív csapatokat vezettek, illetve dandárok és hadosztályok törzseiben dolgoztak. Lenin nagy érdeklődést tanúsított az akadémia tanulmányi terve, a politikai tantárgyak tanítása és a pártmunka menete iránt. 1919. április 19-én Kalinyinnal és Dzerzsinsz-kijel együtt részt vett a Keleti Fronthoz irányított akadémiai hallgatók búcsúztatásán. Lenin keresetlen szavakkal fordult a harcoló hadseregekhez induló elvtársakhoz.²⁴ Május 20-án, amikor a Déli Fronthoz induló hallgatókat búcsúztatták, Lenin újból meglátogatta az akadémiát. Beszélgetett az előadókkal és felszólalt a gyűlésen. 1920 elején a hallgatók döntő többsége ismét visszatért az akadémiára, s egy haladékos csoportban még egy fél évet tanultak. 1920 nyarán megkapták az akadémia elvégzését

¹⁹ SZHAKL f. 11, lt. 5. öe. 939. l. 200–201.

²⁰ SZHAKL f. 33 987, lt. 1, öe. 332, l. 8.

²¹ Гусев С. И. Гражданская война и Красная Армия. М. Воениздат. 1958, стр. 100.

²² Lenin: Katonai levelezés. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1959. 46–47. o.

²³ SZHAKL f. 11, lt. 5. öe. 123, l. 73–74.

²⁴ Lenin: Művei 38. köt. 539. o. (oroszul)

tanúsító okmányt és beosztásukat. 1919 februárjában megkezdődött a hallgatók második kiválogatása, ősszel a harmadik, egy év múlva pedig a negyedik, amely egyben az utolsó is volt a polgárháború éveiben.

A Vezérkari Akadémia hallgatói között alacsonyabb volt a munkások és parasztek aránya, mint a többi katonai tanintézetekben.²⁵ Ennek az a magyarázata, hogy azok az akadémián való tanuláshoz nem rendelkeztek megfelelő általános előképzettséggel.

A hallgatók többsége az értelmiség soraiból került ki. Sokan közülük az első világháború alatt elvégezték a katonai iskolát és zászlóskká, valamint hadnagyokká nevezték ki őket. A Vörös Hadsereg szervezésének első napjaiban azonban önként léptek annak soraiba és részt vettek a polgárháborúban. Jelentős részük a bolsevik párt tagja lett. Az első kiválogatásnál a kommunisták aránya 60%-ot, a szimpatizánsoké 20%-ot, míg a többi pártok képviselői 6%-ot tettek ki. A hallgatói állomány 65%-a régi tiszt, 5% vörösparancsnok, 18%-a katona, 12%-a pedig olyan személy volt, akiket a polgári életből küldtek az akadémiára.²⁶ A Vezérkari Akadémia elsőként kibocsátott hallgatói között volt Triandafilov, aki később jelentős katonai szakember és teoretikus lett, továbbá Mereckov, Szokolovszkij, Tjulenjev és mások.

Az akadémia kibocsátott hallgatóinak 57%-a az arcvonalon dandár- és hadosztálytörzsekben, 30%-a a hadseregek és 6%-a a frontok törzseiben dolgozott.²⁷

A Vezérkari Akadémián kívül magas képzettségű tiszteket képeztek ki a Vörös Hadsereg számára a tüzér, a mérnöki, az egészségügyi, a hadsereg-gazdálkodási akadémiákon, valamint a tüzérségi, a lovassági, a lövész, a páncélgépkocsizó, elektrotechnikai főiskolákon és a katonapedagógiai tanfolyamokon is.

Az 1918–1920-as években a Vörös Hadsereg kb. 60 000 olyan vörösparancsnokot kapott, akiket katonai tanintézetekben képeztek ki. Ezek voltak a szovjetállam első proletár katonai káderei, állhatatos, őszinte hívei a szocialista forradalomnak. Ők voltak a Vörös Hadsereg fő támaszai és a továbbiakban ők viselték vállaikon a Szovjet Fegyveres Erők megerősítéséért vívott harc fő nehézségeit.

A szovjet parancsnokok előkészítésének másik útja a tömeges kiegészítés volt.

A régi hadseregben az imperialista háború végén több százezer tiszt-helyettes szolgált. Ily módon a szovjethatalom 1919. október elsején mozgósítani tudott 180 500 volt zászlóst és tiszthelyettest.²⁸ 1920. augusztus 15-én pedig 215 000-et.²⁹ Közülük 1919. október 1-én csak a katonai körzetek 32 507 főt neveztek ki parancsnoki (szakaszparancsnoki) beosztásba.³⁰ Az arcvonalban több tízezer zászlós és tiszt-helyettes látott el parancsnoki beosztást. Ez a forrás adta a Vörös Hadseregnek az alsó- és középfokozatú parancsnoki állományt. Az egyszerű katonák közül is — akik nem végeztek ugyan semmilyen katonai iskolát, illetve tanfolyamot, de volt katonai tapasztalatuk — szintén sok szovjet parancsnok került ki.

²⁵ A négy kiválogatás közül az elsőn és az utolsón a munkások és a parasztek százalékban az állomány felét tették ki, a másodikon és a harmadikon számuk nem volt jelentős.

²⁶ Два года Красной академии Генерального штаба (1918 г.—сентябрь 1920 г.), Госиздат 1921, стр. 31.

Lásd még: Мурашев Н. Подготовка командных кадров Красной Армии в годы гражданской войны. «Военно-исторический журнал» № 6. 1940, стр. 85.

²⁷ Два года Красной академии Генерального штаба (1918 г.—сентябрь 1920 г.) стр. 48.

²⁸ SZHAKL f. 11, lt. 6, бс. 223, л. 16.

²⁹ Гражданская война 1918—1921, том 2, стр. 95.

³⁰ SZHAKL f. 11, lt. 6, бс. 223, л. 55.

Lenin igen magasra értékelte a katonából lett parancsnokokat, különösen kiemelte politikai állhatatosságukat és nagy befolyásukat a vöröskatonákra. A Vörös Hadsereg megerősítésének útját abban látta, hogy a szovjet tisztképzéssel párhuzamosan a parancsnoki beosztásokba a régi hadsereg katonáit és tiszthelyetteseit a legszélesebb körben alkalmazni kell. 1918 őszén, a szovjet csapatok első győzelmeiről megemlékezve, Lenin kijelentette: „Tudjuk, hogy a Vörös Hadsereg öntudatában beállott a fordulat, már elkezdődtek győzelmei, soraiból ezrével kerülnek ki a tisztek, akik az új, a proletár katonai iskolákban végeztek tanulmányukat, és ezrével kerülnek ki más tisztek, akik a háború kegyetlen iskoláján kívül semmiféle iskolát nem jártak ki.”³¹

A parancsnoki állomány kiegészítésének harmadik útja — a régi hadsereg katonai szakembereinek igénybevétele. Lenin szerepe e probléma megoldásában igen jelentős volt. Korábban ezt a kérdést a marxisták nem vizsgálták. „Nem emlékszem — mondotta Lenin 1919-ben —, hogy a szocializmus korábbi tanítómesterei, akik igen sokat előreláttak a közelgő szocialista forradalomból és sok mindenre rámutattak ezzel a forradalommal kapcsolatban, nem emlékszem, hogy nyilatkoztak volna ebben a kérdésben.”³²

A régi szakemberek igénybevételének problémája az októberi forradalom után került előtérbe, amikor a szovjetállam hozzáfogott a szocializmus építéséhez és a Vörös Hadsereg szervezéséhez. Lenin azt tanította, hogy a szocializmust és a kommunizmust csak azon tudomány, technika és kultúra széleskörű felhasználása alapján lehet felépíteni, amelyet a kapitalizmus hagyott ránk. Mivel ezeknek az ismereteknek és tapasztalatoknak a hordozói a régi szakemberek — ilyen tapasztalatokkal ugyanis a munkások és parasztok nem rendelkeztek —, elkerülhetetlen a burzsoá szakemberek alkalmazása. Ez a kérdés ugyanúgy vonatkozott a Szovjet Fegyveres Erők fejlesztésére is. „Természetes, hogy ez a kérdés a Vörös Hadsereg fejlesztésénél — mutatott rá Lenin — alapvető jelentőségű, és a helyes felvetése meghatározza a hadseregfejlesztés sikerét.”³³ A Vörös Hadsereget katonai ismeretek nélkül nem lehet megteremteni. A hadtudományt pedig — húzta alá Lenin — csak a régi hadseregből visszamaradt tisztek — az ezredek és tábornokok — ismerik. Igénybe kell venni őket, hogy megtanítsák a munkásokat és a parasztokat a hadművészetre.

Lenin arra is rámutatott, hogyan kell ezeket a proletariátustól többségükben idegen, vele ellenséges osztályokból származó szakembereket alkalmazni. Többek között ezt írta: „... a proletariátus ellenőrzése alá vonva meghatározott keretek közé kell őket állítani. Meg kell őket bízni munkával, ezzel együtt azonban nyomon kell őket követni, biztosokat kell mögéjük állítani, lehetetlenné téve ellenforradalmi elképzeléseiket.”³⁴

Lenin azt tartotta, hogy a politikai biztosoknak a katonai szakemberek fölötti ellenőrző tevékenysége csak az egyik, bár igen nagyon fontos oldala a munkának. Ő azonban a dolog másik oldalára is ráirányította a figyelmet, amely ettől az időtől kezdve egyre nagyobb és nagyobb jelentőséget kapott. „Körül kell őket venni elvtársi légkörrel — mondotta Lenin —, a kommunista munka szellemével, és elérni azt, hogy ők is a munkás-paraszt hatalom soraiba meneteljenek.”³⁵

³¹ Lenin a háborúról, a hadseregről és a hadtudományról, II. köt. Zrinyi Katonai Kiadó, Budapest, 1958. 458. o.

³² Uo. 514—515. o.

³³ Lenin: Művei 38. köt. 6. o. (oroszul)

³⁴ Uo. 7. o.

³⁵ Uo. 314. o.

A kommunista párt sokat tett azért, hogy ezeket a katonai szakembereket átneveljék.

A régi tisztek igénybevételének lenini gondolatát a szovjetek V. oroszországi kongresszusának határozataiban (1918 július), valamint a kommunista párt dokumentumaiban megerősítették. A régi katonai szakemberek alkalmazása annyira új és bonyolult probléma volt, hogy nem minden kommunista értette meg azonnal. A hadseregben dolgozó néhány bolsevik párttag lebecsülte a régi tisztek jelentőségét a Vörös Hadsereg fejlesztésében. Ezért keveset vontak be közülük a szovjetállam szolgálataiba. A „katonai ellenzék” a bolsevik párt VIII. kongresszusán bírálta a pártnak a régi katonai szakemberek irányában folytatott politikáját: fellépett a vasfegyelem megteremtése ellen, védelmezte a politikánkodást.

Abból a célból, hogy bebizonyítsa az ellenzék mélységesen hibás nézeteit, Lenin felszólalt a kongresszus katonai szekciójának ülésén. A küldöttek támogatták a Központi Bizottság politikáját, jóváhagyták a Vörös Hadsereg fejlesztésének lenini elveit. A párt programja hangsúlyozta a katonai szakemberek igénybevételének szükségességét.

A régi hadsereg tisztikarának többségét a földesurak alkották.³⁶ A tisztikar összetétele azonban az imperialista háború alatt mennyiségileg és minőségileg egyaránt változott, főleg a tisztikar alsóbb rétegeiben (1915—1917-es években mintegy 220 000 zászlóst képeztek ki). Lenin rámutatott arra, hogy az első világháború alatt a tisztikar bizonyos demokratizálódási folyamaton ment keresztül, mivel soraiba léptek a kispolgárság és az értelmiség alsóbb tagjai közül is. Ez a körülmény a továbbiakban nagyon megkönnyítette a szovjethatalom számára a régi katonai szakemberek alkalmazását. A tisztikar felső rétege azonban — a tábornoki kar és a vezérkari tisztek — szociális helyzetükből adódóan a régi maradt.³⁷

³⁶ 1912-ben a cári hadseregben 43 582 tiszt volt. Ebből 968 tábornok, 6725 törzstiszt és 35 889 főiszt volt. A tiszteken kívül a katonai hivatalnokok száma megközelítette a 10 000-et. A tábornokok közül 840 (85%) földesur volt, 75 fő, akik régi származásukból eredően örökölték a tábornoki rendfokozatot, 13 egyházi méltóságoktól, 8 kereskedő, 32 pedig városi kispolgár és paraszti családból származott. A törzstisztek, azaz ezredesek, alezredesek és kiemelt katonai települések parancsnokai közül a földesurak aránya 71%, a burzsoázia aránya 17%, a főisztek között (azaz alezredesnél alacsonyabb rendfokozatúak) a földesurak aránya 50%, a burzsoáziáé pedig 22% volt. (Hadsereg-statisztikai évkönyv 1912. év, a Vezérkar kiadása, Szt. Pétervár, 1914. 228—229. o.) (oroszul)

³⁷ Az 1914. évi nyári mozgósítás és a tartalékos tisztek behívása következtében a tisztek és katonai tisztviselők létszáma elérte a 98 900 főt. [A tisztek száma meghaladta a 8000 főt.] (Központi Állami Hadtörténelmi Levéltár — a továbbiakban KÁHL — f. 2000, lt. 2. öe. 6, l. 132.) A hadsereg szétbontakozása és az arcvonalon elszenvedett veszteségek egyre több tisztet követeltek. A szükséges pótlások miatt a tiszti iskolák kiképzési idejét lerövidítették, új katonai tanintézeteket állítottak fel, a zászlósok képzésére sok 4 hónapos tanfolyamokat szerveztek. 1914 végén 14, 1917 elején pedig már 38 ilyen iskola volt. A háború alatt ezekben mintegy 130 000 zászlóst képeztek ki; 1915-ben 38 828 főt. Lásd: KÁHL f. 2003, lt. 2. öe. 115, l. 6.; 1916-ban 50 350 főt (KÁHL f. 1, lt. 2. öe. 179, l. 10.) bocsátottak ki, 1917-ről nincs adat. Az 1916. évi adatokat figyelembe véve, szinte pontosan megállapíthatjuk, hogy 1917. év 10 hónapja alatt iskolára 40 000 főnél kevesebb nem ment. A zászlósok zöme a közép- és kisburzsoázia, a tanítók és hivatalnokok közül került ki. Voltak közöttük parasztok és munkások is, bár az utóbbiak igen kevesen. A zászlósok jelentős része a háború végéig elérte az alhadnagy, hadnagy, sőt a stabsz-kapitán — a százados és főhadnagy között volt — rendfokozatot is.

A katonai iskolák — a lerövidített tanév eredménye képpen — a háború ideje alatt mintegy 90 000 tisztet képeztek ki. Ilyenformán az 1915—1917-es években a hadsereg tiszti állománya mintegy 220 000 fővel emelkedett. (A háború kitörésével az összes akadémiák — a katonaeorvosi akadémiáé és a tisztiiskolák kivételével — beszüntették munkájukat. Csak 1916-ban indítottak néhány akadémián tanfolyamokat.) Ha úgy számolunk, hogy a háború kezdetén a tisztek létszáma

A februári forradalom a tisztikarban szakadást idézett elő. A tábornokok és a törzstisztek ellenségesen fogadták a cárizmus megdöntését. Velük tartott sok hivatásos főtiszt — a háború előtti is. A háborús évek tisztjeinek túlnyomó többsége — mindenekelőtt a zászlósok — támogatták az ideiglenes kormányt.

Az októberi forradalom tovább mélyítette a tisztikar rétegződését. A földesurakhoz és a burzsoáziához tartozó hivatásos tisztek többsége — mint ahogy várni lehetett — a szovjethatalom ellen fordult. Ezek a tisztek a polgárháborúban a fehérek hadseregének gerincét alkották. Nincsenek teljes ismereteink a szovjetellenes csapatokban résztvevő tisztek mennyiségéről. A rendelkezésre álló adatok azonban arra engednek következtetni, hogy a hivatásos tisztek többsége — mindenekelőtt a tábornokok és törzstisztek — Gyenyikinnél, majd Vrangelnél szolgált. A vrangelisták likvidálása után egy évvel, 1921 őszén, külföldön számba vették a menekült tiszteket. Nyugaton több mint 10 000 emigráns tiszt került nyilvántartásba, akik közül mintegy 600 tábornok volt.

1920 őszén azonban a krimből annak a hadseregnek — köztük a tiszteknek is — amelyet Vrangel kapott Gyenyikintől, csak egy részét evakuálták. Sokat a Vörös Hadsereg foglyul ejtett, bizonyos részüket pedig szétszóródott. Elég talán annyit mondani erről, hogy 1920 márciusában, amikor a gyenyikinisták menekültek Novorosszijszkból, a Vörös Hadsereg kb. 10 000 tisztet ejtett fogságba.

A Kolcsak-féle hadsereg tisztai állománya soha nem haladta meg a háromezer főt.³⁸ Kolcsakék egész idő alatt azon bántak, hogy kevés hivatásos, mindenekelőtt kevés tábornok és törzstisztjük van. A többi fehér hadseregben a régi tisztek létszáma elérte a 10 000 főt.

Az önkéntesség alapján történő kiegészítés időszakában a Vörös Hadseregbe mintegy 8000 régi tiszt jelentkezett,³⁹ főképpen zászlóstól századosig. Ez azt jelenti, hogy a szovjethatalom felhívására a régi hadsereg tisztikarából mindenekelőtt azok léptek be a Vörös Hadseregbe, akik szociális helyzetüket tekintve közelebb álltak a néphez.

A katonai szakemberek — régi tisztek, hivatalnokok és egészségügyi dolgozók — igénybevételéről szóló első dekrétumot Lenin 1918. július 22-én írta alá. A súlyos katonai helyzetből kifolyólag elrendelték a behívásukat. Ennek alapján 1918 őszén a Vörös Hadseregbe mintegy 10 000 régi tisztet hívtak be.⁴⁰ A tömeges mozgósítás az év őszén kezdődött,

elérte a 80 000 főt, a háború során pedig a veszteség kb. 60 000 ember, akkor a hadseregben 1917 őszén 240 000 tiszt volt. A katonai hivatalnoki kar létszáma megközelítette a 60 000 főt. A Honvédelmi Minisztérium adatai szerint a háború kezdetétől 1917. április 1-ig a tisztikar vesztesége 62 847, a katonai hivatalnokoké pedig 1683 fő volt. 1917. január 1-vel 16 126 tiszt tért vissza a csapatokhoz (KAHL f. 1, lt. 2. öe. 179, l. 11). A tisztikar 1916. évi kb. 19 000 fős veszteségét számításba véve, feltételezhető, hogy az 1917-ben elérte a 14–15 000-et. Ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk a tisztek és a katonai hivatalnokok arányáról, az alábbiakban közöljük az 1917. január 1-i adatokat, amelyek szerint a működő hadseregben a rendszerezett állomány 145 916 tiszt és 48 047 tisztviselő (altiszt) volt. (SZHAKL f. 1, lt. 2. öe. 179, l. 4.)

A háború alatt a tisztai állomány vesztesége 208 tábornok és 368 törzstiszt volt. A többi veszteség a középfokozatú parancsnokokból adódott. Abból, hogy a tábornokok és törzstisztek a háború előtti tisztek sorából, az azokból kerültek ki, akik befejezték a katonai tanintézetek teljes tanfolyamát, láthatjuk, hogy a tábornoki kar létszáma nagyon keveset változott, a törzstisztek között pedig megnövekedett a burzsoázia aránya. Ez azt jelenti, hogy a tisztikar felső rétege a háború végéig elsősorban földesúri maradt. A tisztikar alsóbb rétegeit illetően — mint már utaltunk rá — nagyobb változások történtek.

³⁸ A régi hadsereg tisztjeiről van szó. Kolcsak alatt mintegy 5000 tisztet képeztek ki.

³⁹ История гражданской войны в СССР, т. 3. М., Госполитиздат, 1957, стр. 226.

⁴⁰ Мовчин Н. Комплектование Красной Армии, стр. 54–55.

amikor a kispolgárak és az értelmiség alsó rétegeinek nagy részében a szovjethatalom iránti viszonyt illetően fordulat következett be. 1918 nyarától őszéig a Vörös Hadseregbe behívott régi tisztek száma 22 315, 1919. október 1-ig 35 502, 1920. augusztus 15-ig pedig 48 409. Ezenkívül ugyanez alatt az idő alatt mozgósítottak 10 339 katonai hivatalnokot, 13 949 orvost — általános és állatorvost —, valamint 26 766 alsóbbfokú képzettséggel rendelkező egészségügyi dolgozót.⁴¹

1919 őszén a Vörös Hadseregben mintegy 200 régi tábornok és kb. 400 régi ezredes és alezredes volt.⁴² Ez azt jelentette, hogy a régi tábornoki karnak kb. egyötöde, a törzstiszteknek pedig mintegy tizenötöd része a szovjethatalmat szolgálta. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy néhány történésznek az az állítása, hogy a polgárháború idején mintegy 1000 régi tábornok szolgált a Vörös Hadseregben, nem felel meg a valóságnak.⁴³

A Vörös Hadseregben teljesített szolgálatot a cári hadsereg vezérkarához tartozó tisztek nagy létszámú csoportja is. Ezek a régi tisztii állomány legnagyobb képzettségű, legértékesebb részét alkották. Számuk a csapatoknál igen jelentős volt. A régi vezérkari tisztek példáján lehet leginkább megfigyelni, hogy a kommunista párt és a szovjethatalom, hogyan követte Lenin útmutatását — harcolva a régi katonai szakembereknek a Vörös Hadseregbe való bevonásáért. A vezérkarok között századosnál alacsonyabb rendfokozatú tiszt nem teljesített szolgálatot. Többségükben tábornokok, ezredek és alezredek voltak.

1917 őszén a régi hadseregben a vezérkari tisztek száma elérte az 1350 főt. Közülük 500 tábornok, 580 ezredes és alezredes, 270 százados volt.⁴⁴ 1918 elején még vagy száz fő fejezte be az akadémia tanfolyamait. Ilyenformán a vezérkari tisztek létszáma megközelítette az 1450 főt.

1918 nyarán 98 vezérkari tiszt vetette nyilvántartásba magát a szovjet szerveknél, kifejezve óhajukat, hogy a Vörös Hadseregbe kívánnak szolgálni.⁴⁵ Számuk június 30-án 232-re nőtt. 1918 őszére a Szovjet Fegyveres Erőknél a vezérkar tagjainak száma elérte az 526 főt,⁴⁶ s ebből 160 tábornok, 200 ezredes és alezredes, a többi százados és hozzájuk hasonló beosztású személy volt.

1919 közepére a vezérkariak száma a Szovjet Fegyveres Erőknél csökkent. Egy részük egészségi állapotukra való tekintettel vagy más okból önként távozott, másokat ellenforradalmi tevékenységük miatt eltávolítottak, illetve megtorlást alkalmaztak ellenük, többen átálltak a fehér hadseregek oldalára. Az Összoroszországi Főtörzs közlése szerint 1919. július 15-én a Vörös Hadseregben kb. 417 régi vezérkari tiszt szolgált, közülük 178 tábornok, 130 ezredes és alezredes, 109 százados, illetve velük egyenlő rendfokozatú személy.⁴⁷ 1920. augusztus 7-én a vezérkariak létszáma 407 fő volt.⁴⁸

A vezérkariak között voltak sokan olyanok, akik önként léptek a Vörös Hadseregbe. Nagy részük kezdetben kijelentete, hogy csak a németek

41 Гражданская война 1918—1921, т. 2, стр. 93, 95.

42 SZHAKL f. 1, lt. 3, öe. 439, l. 1—133; öe. 440, l. 1—219; öe. 441, l. 1—194; öe. 442, l. 1—218; öe. 443, l. 1—177.

43 Ez a hiba mágtalálható Fedjukin-nak a „Katonai szakemberek felhasználásáról a Vörös Hadseregben” című cikkében is. „Hadtörténelmi folyóirat” 6. szám, 1962. 39. o. (oroszul).

44 Список Генерального штаба. Петроград, 1917, стр. 1—158.

45 SZHAKL f. 11, lt. 5, öe. 122, l. 102.

46 Уо. l. 1—300.

47 SZHAKL f. 4, lt. 3, öe. 1609, l. 1—48. A 178 tábornok közül 9 gyalogsági tábornok, 42 altábornagy és 127 vezérőrnagy volt.

48 Уо. öe. 1659, l. 1—54.

ellen hajlandó harcolni, a polgárháborúban viszont semmilyen mértékben nem vesz részt. Szemléltető példája ennek a felfogásnak Grigorjev, volt százados távirata, amelyet Vlagyimirből küldött a katonai hatóságoknak. „Ha a most alakuló állandó hadseregnek a külső ellenség elleni harcra vezérkari tisztre van szüksége, kérem állományba vételemet a vezérkarhoz bármilyen beosztásba.”⁴⁹ Parszkij altábornagy 1918 őszén a németek ellen szintén felajánlotta szolgálatait a haza védelmére. Később a tábornok parancsnoka lett az Északi Front szovjet alakulatainak, amelyek az intervenció antant csapatok és az orosz fehérgárdisták ellen harcoltak. Hasonló történt több régi tiszttel is.

A régi hadsereg sok hivatásos tisztje összekötötte egész életét a szovjethatalommal és végig becsületesen szolgálta azt. Ilyenek voltak: Boncs-Brujevics, Novickij, Saposnyikov, Karbisen, Taube, Sztankevics, Kamejev és mások.

Természetesen voltak közöttük olyanok is, akik azért léptek a Vörös Hadseregbe, hogy elárulják azt és adandó alkalommal átálljanak a fehérekhez. Sztogov ezredes például, akit kineveztek az Összoroszországi Főörzs Főnökének, átállt a fehérekhez. Mahin ezredes, aki 1918 nyarán az Ufa körzetében levő szovjet csapatokat vezette, szintén elárulta a szovjethatalmat. Jaroszlávban hasonló eset történt. Több tiszt, akik önként léptek a szovjet csapatok soraiba, átálltak a lázadók oldalára. Cseljabinszkban a fehéresek lázadása idején a szovjet csapatoknál szolgáló 120 tisztből csak 8 maradt hű a szovjethatalomhoz, 112 átment az ellenséghez.⁵⁰ 1919-ben Leningrád alatt a Krasznoj Gorka-i erődben követték el árulást a tisztek. Bár ebben az évben a tisztek árulása jóval ritkább, 1920-ban pedig már egészen kevés volt. Azoknak a tiszteknek a száma, akik becsületesen szolgálták a szovjethatalmat és tudásukat a nép rendelkezésére bocsátották, évről évre nőtt. Lenin 1919 őszén azt mondta: „A szakemberek közül sokan váltak árulókká, ezeket kidobtuk a Vörös Hadsereg sorai közül. A katonai szakemberek ezrei, tízezrei azonban becsületesen teljesítették vállalt kötelezettségüket s megmaradtak a munkások és parasztok Vörös Hadseregében.”⁵¹

1919 júliusában a katonai szakemberek igénybevételének tapasztalatait összegezve, az OKP(b) Központi Bizottsága a párt tagjaihoz intézett körlevelében a következőket írta: „Másfél év alatt a tisztek közül egyéni kiválogatás alapján kialakult a katonai szakemberek egy olyan csoportja, melynek nagy része odaadón és felelősségteljesen szolgálja a munkásparaszt Oroszország ügyét. Ezek közül a tisztek közül százak és százak haltak meg az első sorokban, velünk együtt váll-vállvetve harcoltak a fehérgárdisták ellen. Száz és száz ilyen tiszt maradt meg a Vörös Hadsereg soraiban és szolgálja azt igaz hűséggel. Magától értetődik, hogy a tiszteknek ez a része megérdemli a munkások legmagasabb elismerését és azt, hogy részükre olyan életfeltételeket teremtsünk, ahol minden lehetőség megvan a proletár hadsereg fejlesztésére szolgáló képességeik kibontakoztatására.”⁵²

A régi tisztek jelentős számának megnyerésében nagy szerepet játszottak a politikai megbízottak, akik ingadozás nélkül valószínűsítették meg Lenin útmutatását és a kommunista párt politikáját a katonai szakemberek vonatkozásában. Tekintélyüket a csapatoknál erősítve arra nevelték a vöröskatonákat, hogy bízzanak bennük.

⁴⁹ SZHÁKL f. 11, lt. 5, 6e. 122. l. 62.

⁵⁰ „Az Uralterületi Szovjet Hírei”, 1918. június 22. (oroszul)

⁵¹ Lenin: Művei 39. köt. 178. o. (oroszul)

⁵² Из истории гражданской войны в СССР. Сборник документов и материалов, т. 2. М., «Советская Россия», 1961, стр. 794.

Lenin nagyra értékelte a régi hadsereg tisztjeinek szerepét a Szovjet Fegyveres Erők fejlesztésében, a munkások és parasztok nagylétszámú ellensége fölötti győzelemben. „Őnök a Vörös Hadsereg egy sor dicső győzelméről hallottak — mondotta 1919 végén. — A Vörös Hadseregben sok tízezer régi tiszt és ezredes dolgozik. Ha mi nem vontuk volna be őket a munkába és nem szolgáltak volna nekünk, nem tudtunk volna hadsereget teremteni.”⁵³ Lenin főképpen azt húzta alá, hogy a kommunista párt-nak sikerült meggyőzni sok katonai szakembert a szovjethatalom politikájának igazságos voltáról, és megtartani őket szilárdan a proletariátus oldalán. „Abban az időben, amikor a fehértisztek, régi cári tisztek — jegyezte meg Lenin 1920 tavaszán — harcoltak ellenünk az ellenségeink oldalán, e szakemberek tízeit és százait vontuk be a saját munkánkba. Ők segítettek nekünk dolgozni a komisszárokkal együtt. Ők maguk is tanultak a mi munkánkból és cserébe adták technikai ismereteiket. A Vörös Hadsereg csak az ő segítségével tudta kiharcolni azokat a győzelmeket, amelyeket kivívt.”⁵⁴

Lenin nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy a parancsnoki átlomány egyes rétegei között, milyen az egymáshoz való viszony, hogy az egyes rétegek, milyen helyet foglalnak el a Vörös Hadseregben. E fontos probléma megoldásától függött a hadsereg erőssége, harckészültsége és erkölcsi állapota. Vlagyimir Iljics érdeklődött az iránt is, milyen a vörösparancsnokok minősége, milyen beosztásokban vannak és hogyan alkalmazzák a katonai szakembereket.

Az első szovjet tisztek csak 1918 őszén jelentek meg a hadseregben — de ekkor még nagyon kevesen voltak. S habár 1919-ben már jelentős szerepet játszottak, létszámuk még mindig elmarad a tiszthelyettesekből, katonákból és a régi tisztekből lett parancsnokok mögött. A polgárháború végére a vörösparancsnokok száma az arcvonalakon 1919 őszéhez viszonyítva megkétszereződött. Az esetek többségében szakasz- és századparancsnokok voltak. A szovjethatalom iránti odaadásuk és a harcban tanúsított hősiességük minden dicséretet megérdemel. Ez sok esetben meghatározta a Vörös Hadsereg alegységeinek állhatatosságát a küzdelemben. Az ellenség nem ejtett fogságba vörösparancsnokokat. Később Gyenyikin ezt írta: „Ami a fiatal vörösparancsnokokat, azaz a vöröstanfolyamistákból lett parancsnokot illeti — félték a fogságbaeséstől, mert tudták, hogy mi vár rájuk, ezért inkább vállalták az elkeseredett, az utolsó töltényig menő harcot, vagy az öngyilkosságot.”⁵⁵

A régi hadsereg tiszthelyetteseit és katonáit a Vörös Hadsereg megalkulásának első napjától bevonták a parancsnoki beosztásokba. A polgárháború kezdetén, amikor még nem voltak vörösparancsnokok és kevésbé alkalmazták a régi katonai szakembereket, az arcvonalakon a parancsnoki beosztások többségébe tiszthelyetteseket és katonákat neveztek ki. Ezek a parancsnokok osztagokat, majd — miután az osztagokat reguláris alegységekbe és egységekbe vonták össze — szakaszokat, századokat, ezredeket és egy sor esetben hadosztályokat és hadseregeket is vezettek. Ez volt a helyzet 1918 őszéig. Ettől az időtől kezdett jelentősen csökkenni a parancsnokok eme kategóriájának létszáma. 1919-ben a tiszthelyetteseket és katonákat általában már csak közép- és alsófokozatú parancsnokká nevezték ki. Ezredek és zászlóaljok élére egyre kevesebben kerültek. Ezeket a beosztásokat régi tisztekkel töltötték be. Ennek ellenére a tiszthe-

⁵³ Lenin: Művei 39. köt. 313. o. (oroszul)

⁵⁴ Uo. 40. köt. 199. o. (oroszul)

⁵⁵ Деникин А. И. Очерки русской смуты, т. 4. Берлин, 1925, стр. 92—93.

Lásd: Гражданская война 1918—1921, том 2, стр. 96.)

lyettesekből és katonákból lett parancsnokok — 1920 végén — a parancsnoki állománynak több mint a felét tették ki.

A polgárháborúban a régi hadsereg tiszthelyetteseiből és katonáiból sok kiváló hadvezér és parancsnok formálódott ki, olyanok mint Bjelov, Bljuher, Bugyonnij, Gorodovikov, Fabriciusz, Csapajev, Dumenko és mások.

1918 nyarán az arcvonalon alig voltak régi katonai szakemberek, és nagyon korlátozott mennyiségben vettek részt a fehérgárdisták elleni harcban a háborús idők tisztjei. A régi katonai szakemberek nagyobb számban csak 1918 nyarán kezdtek megjelenni az arcvonalakon. A magasabb rendfokozatúak többségükben a háterszágban maradtak, a különböző katonai intézményeknél általános katonai kiképzés rendszerében dolgoztak. A Kéleti Front 3. hadseregének példáján látható, hogy milyen volt a parancsnoki állomány összetétele. Meg kívánjuk jegyezni, hogy e hadsereg iránt Lenin igen nagy érdeklődést tanúsított, mivel ez főirányban tevékenykedett, ezért minden segítséget megadott részére. A hadsereg 61 fős parancsnoki állományából — a hadseregparancsnoktól a zászlóaljparancsnokig bezárólag — 3 ezredes volt, 10 százados, kozákkapitány, alkotókapitány, 34 hadnagy, alhadnagy, zászlós, 10 tiszthelyettes, 3 közkatona és 1, aki ezelőtt nem szolgált a hadseregben. A hadsereg parancsnoka, Lasevics, régi tiszthelyettes volt; az októberi forradalom előtt lépett be a bolsevik pártba. A hadsereg törzsfőnöke, Alafuzo hadnagy pedig a Verzerkari Akadémia hallgatója volt. A 30. lövészadosztály parancsnoki teendőit Kasirin kozákkapitány látta el, tagja volt a pártnak is. A hadosztály törzsfőnöki beosztásába Leontyev alkotókapitányt nevezték ki. A 29. lövészadosztályt Vasziljev zászlós vezette, törzsét pedig Macjuk vezérkari ezredes. A nyolc dandárparancsnok közül egy alkotókapitány (Kasirin), egy stabsz-kapitány, két zászlós (Grijaznov és Akulov), három alhadnagy és egy lovassági őrmester volt. Az ezredparancsnokok pedig zászlósok, tiszthelyettesek és katonák voltak.⁵⁶ A hadseregtörzs valamennyi fontos beosztásában régi tisztetek szolgáltak.

1919-ben a fronton levő régi katonai szakemberek száma megnőtt. Általában valamennyien a hadsereg- és dandártörzsekben kaptak beosztást. Sok tiszt szolgált csapatbeosztásban is.

Érdekes nyomon követni a vezérkari tisztetek igénybevételét. 1919 nyarán 178 tábornokból 37 (21%) az arcvonalon volt, a többi háterszági csapatoknál és intézményeknél teljesített szolgálatot. A 130 ezredes és alezredes közül az arcvonalon harcoló csapatoknál 54 (41%), 109 százados közül pedig 65 (60%) tevékenykedett.⁵⁷ Ebből látható, hogy az arcvonalon az alacsonyabb rendfokozatúaknak, a fiatalabb korosztályba tartozóknak nagyobb volt a számuk.

Mint már mondtuk, az idősebb korosztályhoz tartozó régi katonai szakemberek száma — a háterszág parancsnoki és az adminisztratív állományban lényegesen nagyobb volt, mint az arcvonalon. A nagy létszámú központi és helyi intézményekben dolgozó katonák többségükben tisztetek és katonai hivatalnokok voltak. Létszámukról a következő adatok beszélnek. A Vörös Hadsereg Tüzérségi Főcsoportfőnökségén 1919 májusában 184 katonai szakember szolgált, köztük 29 tábornok, 66 ezredes és alezredes, 35 százados, 54 hadnagy, alhadnagy és zászlós volt.⁵⁸ A Katonai

⁵⁶ SZHÁKL f. 176, lt. 3, 6e. 562, l. 136—137.

A feljegyzésben foglaltak nem vonatkoznak minden ezred- és zászlóaljparancsnokra.

⁵⁷ SZHÁKL f. 4, lt. 3, 6e. 1069, l. 1—48.

⁵⁸ Uo. f. 4, lt. 10, 6e. 265, l. 107—116.

Főtanácsban 86 tiszt, köztük 10 tábornok, 26 ezredes és alezredes, 22 százados és 30 hadnagytól alacsonyabb rendfokozatú személy tevékenykedett.⁵⁹ A katonai szakemberek nagy szerepet játszottak a Vörös Hadsereg mozgósításában, kiképzésében és felkészítésében. A helyi katonai biztosságban, a tartaléksapatoknál az új egységek és alegységek szervezésén dolgoztak.

A polgárháború végén (1920 vége) a Vörös Hadsereg parancsnoki állománya a következő képet mutatta: 31%-át a vörösparancsnokok és a régi hadsereg katonai szakemberei alkották (kb. fele-fele arányban), 22%-a régi tiszthelyettes, ebből 35% katonákból és azokból a személyekből került ki, akik nem végeztek katonai iskolát vagy tanfolyamot, 12%-át régi katonai hivatalnokok adták. Általános műveltség tekintetében a parancsnoki állomány 39%-a felső és közép, 61%-a pedig alsó fokú végzettséggel rendelkezett. Szociális megoszlás: 67,3%-a paraszt, 12%-a munkás, 20,7%-a értelmiségi származású volt. Az állomány 20%-a volt kommunista.⁶⁰ A parancsnoki állomány magas paraszti származását az magyarázza, hogy a régi tiszthelyettesek és katonák vezető tömegei a falusi lakosság közül kerültek ki.

Ilyenformán tehát a Vörös Hadsereg parancsnoki állományának minden negyedik-ötödik tagja munkás vagy paraszt volt. Soha a világ egyetlen hadserege sem rendelkezett ilyen osztályösszetételű parancsnoki gárdával. A vöröskatonákat a harcban ugyanolyan parancsnokok irányították, mint amilyenek ők maguk voltak. A szakasz- és századparancsnokok (de még a zászlóaljparancsnokok között is) vörösparancsnokok, a régi hadsereg tiszthelyettesei és katonái voltak. Ez volt a Vörös Hadsereg erősségének egyik tényezője. Ugyanakkor a parancsnoki karban helyet kaptak a régi hadsereg tisztjei is, akik a politikai tisztek ellenőrzése alatt jelentős szerepet játszottak a reguláris fegyveres erők fejlesztésében.

Igy hozta létre a kommunista párt és a szovjet kormány a világ első szocialista állama fegyveres erőinek parancsnoki karát. Ezt azért sikerült megvalósítani, mert helyesen használták ki e bonyolult probléma megoldásának az összes lehetséges útjait. Leninnek hatalmas érdeme van e nagy feladat megoldásában.

⁵⁹ Uo. öe. 216, l. 1—11.

⁶⁰ Az SZKP KB mellett működő Marxizmus—leninizmus Intézete Archivumának polgárháborús szektora, f. 1—2, lt. 5, öe. 16, l. 3.